

Henry Cöster

Varför och till vad – hur väljer vi biskopar?

Kyrkoordningen i Svenska kyrkan anger att kyrkan är ”episkopal” och att biskopen ”är ett tecken på kyrkans enhet”. Augsburgska Bekännelsen anger däremot, att för kyrkans enhet är det nog att vara ense om evangeliets förkunnelse och utdelandet av sakramenten. Varför väljer vi då biskopar? Det är en av de frågor Henry Cöster ställer sig i denna artikel om biskopsämbetets roll och framtid i Svenska kyrkan.

När en biskop skall utses är det lätta att falla offer för fördomar. Den första fördomen handlar om biskopen som koncernchef. Kyrkan, både Svenska kyrkan och den världsvida kristenheten, är en stor organisation. Kyrkan kan därför uppfattas som en koncern, samordnad och organiserad med line management och med ett för alla gemensamt mål och under ledning av en stark ledare. Feltänket är att man bortser från att denna managementmodell skapades av Henry Ford för att effektivisera en samordningsberoende process vid tillverkning av T-Forden i början på 1900-talet. Men kyrkan fungerar inte så. Modellen för vilse. Så sker också

när sjukvården i landsting eller forskning vid universitet börjar styras och organiseras som koncern. Kyrka, sjukvård och universitet lever som flexibla dynamiska organismer och förutsätter helt andra organisatoriska former.

Den andra fördomen handlar om biskopen som chef. Men biskopen är inte chef för någonting egentligen. Tanken att biskopen idag är chef för prästerna och diakonerna i stiftet har sina rötter i traditionens kyrkolag och i den tidigare ordningen med stiftet som anställningsmyndighet. Detta är inte verklighet idag. Biskopen kan få delegerade uppgifter från stiftsstyrelsen och eventuellt få chefsansvar för någon eller några av de personer som

arbetar på stiftskansliet. Biskopen liksom präster, är emellertid anställda individuellt av ett pastorat eller en stiftsstyrelse och biskopen är inte chef i vedertagen organisationsterminologi.

Den tredje fördomen handlar om biskopsuppdraget som steg i en karriär. De flesta organisationer har en gradering av anställningsformerna, som gör det möjligt för de anställda att så att säga göra karriär. Antingen genom att befordras eller söka mer

”Den tredje fördomen handlar om biskopsuppdraget som steg i en karriär”

stimulerande arbetsuppgifter eller större ansvar. Karriärmöjligheterna för kyrkans anställda är idag i stort sett obefintliga. Lekmän kan däremot göra ”karriär” i ledningsuppdrag i nomineringsgrupper eller i lekmanafunktionerna för pastorat eller stiftsstyrelser. Karriär tillämpas alltså inom kyrkan numera i stort sett endast av de kyrkopolitiska organen. Dessa fungerar med normala politiska ”befordringsmöjligheter” och är ofta begränsade till de lekmän som ställer upp i val. Chefsuppdrag i kyrkan, som kyrkoherde eller domprost, tillsätts numera inte primärt ”efter förtjänst och skicklighet” utan genom kyrkopolitiskt stöd från den aktuella mandatperiodens maktbärande.

Uppdraget som biskop kan inte sökas. De så kallade ”vigningstjänsterna” är just som vigningar bestämda endast av förpliktelser knutna till det uppdrag och den funktion som kyrkans tradition ger. De ger inte plats för karriär. Det är ett problem men inte inför biskopsval.

Mot fördomarna talar kyrkans bekännelse

Kyrkan skapade inte biskopar. De var en del av en administrativ ordning i Bysans och i Romarriket. Men med kristendomen gavs de en ny innebörd. Ett yttrande i traditionen, som ofta tillskrivs Iræneus, är att ”kyrkan

finns där biskopen finns”. Detta handlar inte om biskopen. Det handlar om det sammanhang som biskopar kristligt sett ingår i och vilken uppgift de tillskrivs i kyrkans tradition. Yttrandet har sin sakliga poäng i att biskopen är den, som på kyrkans uppdrag viger präster till förkunnelse och sakramentsutdelande. Kyrkan finns där detta görs.

Det betyder att biskopen är ansvarig för förkunnelse och sakramentsutdelande genom att präster inom ett stift är förenade i det kollegium som biskopen leder. Detta ansvar kan gestaltas på olika sätt men i kyrkans tradition oftast under ett domkapitel med faktisk teologisk kompetens och verkligt ”arbetsgivaransvar”.

Kyrkoordningen måste ändras, om vi skall ta på allvar att svenska kyrkan formellt kallar sig episkopal och väljer biskopar. Vi måste se till att biskopen kring sig har dels en permanent *teologisk kommitté*, som bidrar till stiftets teologiska kompetens, dels säkra det *arbetsgivaransvar*, som sakligt skall utövas av biskopen och domkapitlet. Episkopal myndighet skall med oväld och saklighet säkra förkunnelse och sakrament och därmed ge skydd för den enskildes livsmod.

I det skyddet ingick, under vissa tider i kyrkans historia, att biskopen fick ställa sina personliga ekonomiska resurser till stiftets förfogande. Därför var det ofta i svårt att få biskopskandidater att acceptera kallelsen. Han riskerade ju att förlora sin egendom eller sitt liv! Kyrkan och kanske också biskopskandidaterna, skulle i samband med kommande val till biskop fundera över innebörden i att det finns en tradition av fara här, därför att biskopsval handlar om livet. De kyrkopolitiskt ansvariga för

kyrkoordningen måste fundera över hur teologisk tillsyn och arbetsgivaransvar för vigningstjänsterna med dess materiella förutsättningar skall säkras framöver i Svenska kyrkan.

Allmänna prästadömet

När kyrkan väljer biskopar måste för det första *relationen till det allmänna prästadömet bli tydlig*. Det allmänna prästadömet handlar om att den enskilda människan frimodigt får möta Gud utan att behöva invänta kyrkans, biskopars, prästers eller fromhetens kontakt med Gud. Men denna evangeliska frihet motsägs ständigt av religiositetens uppfattning om "innerligheten" som förutsättning för gudskontakt. Denna uppfattning gesken av vi genom våra egna inre liv kommer närmare också verklighetens innersta kärna. Den teologiska distinktionen mellan det allmänna och det särskilda ämbetet står sakligt sett för raka motsatsen. Med Kristus som den ende förmedlaren av relation till Gud upphörde den förmedlande

roll i gudsrelationen som fromhet, präster, tempel, offerhandlingar och kejsrerlig makt tillskrevs. Det ledde till en avgörande *avsakralisering* av dem, som av olika skäl fick ansvariga och tydligt rituella funktioner i kyrka och församling. I kristendomen är varken präster eller biskopar personer som har särskild kontakt med Gud eller utgör förutsättningen för gudsrelationen. Det allmänna prästadömet är uttryck för att varje enskild människa i sin ensamhet, svaghet och övergivenhet möter Gud utan att vara beroende av sakrala mellanhänder.

Två exempel gjorde problemets relation till biskopar synligt för mig i samband med informationen om de samlade svenska biskoparnas senaste retreat. Deras retreatvecka skulle ägnas tystnad och andliga övningar. I sammanhanget kom en inbjudan att sända förbönsämnen till deras möte. Retreatfenomenet blandar biskopens självförståelse av vad det är att vara biskop och vad det betyder att i gudstjänst och bön möta Gud. Det av-

SEGELBERGSKA STIFTELSEN för liturgivetenskaplig forskning

*har möjlighet att under år 2013 utdela vissa medel till stöd
för liturgisk och liturgihistorisk vetenskaplig forskning.*

Efter därom till stiftelsen ingiven ansökan kan därvid

(a) stipendier utdelas åt studenter och forskare som önskar fullgöra någon forskningsuppgift eller delta i någon sammankomst med vetenskapligt syfte,

(b) bidrag lämnas till redigering, tryckning, illustrering m.m. av publikationer.

Medel till finansiering av forskarutbildning utgår ej.

Till ansökan skall fogas en ekonomisk plan för det ändamål vartill medel söks. Sökande, som inte avlagt doktorsexamen eller motsvarande, skall till ansökan om stipendium eller tryckningsbidrag även foga intyg från handledare eller annan liturgivetenskapligt kompetent person, som styrker ändamålets vetenskapliga syfte och halt.

Sådant bidrag som omtalas under punkt b ovan skall utbetalas sedan den sökande till stiftelsen ingivit tio exemplar av publikationen i fråga. I publikationen skall anges på tryckortssidan att den utgivits eller tryckts med bidrag från stiftelsen.

Ansökan mottages endast under tiden 15 augusti till och med 1 oktober och insändes till stiftelsens sekreterare, teol. dr Per Ström, Österängsgatan 14 B, 753 28 Uppsala.

slöjar en föreställning som förväxlar och hotar innebörden i det allmänna och det särskilda prästämbetet på ett överraskande sätt.

Frimodigheten i gudsrelationen förvandlas lätt till distansens gudsrelation, när biskopar eller församlingar med skenbart god omtanke erbjuder sig att förstärka förbönens kraft. Det sker t.ex. när förbönsläsa kan antecknas i anteckningsböcker utlagda i kyrkan eller kan sändas in till Svenska kyrkans bönesajt eller med e-post kan sändas till den vänliga biskopen i samband med biskoparnas gemensamma retreat. Här framställs biskopar som dörröppnare till himmelrikets Herre. Ämbetsbärandens uppdrag förvandlas till religiositet. Faran blir att valet av biskop framställs som att välja en kanal till Gud. Därmed fördunklas kristen tro.

Sådan vilseledande fromhet visar sig också när den valde biskopen gärna beskriver sin uppgift som mer given av Gud än t.ex. de uppdrag som ges till lokalvårdaren, landshövdingen, sjuksköterskan, generaldirektören eller universitetets rektor. Alla sysslor till människors tjänst är givna av Gud och alla människor har genom Kristus samma omedelbara närhet till Guds öra i sin direkta bön!

Det allmänna prästadömet utgör därmed inte en svagare form av relation till Gud. Tvärtom är den centrala poängen just tilltron till att Gud omedelbart möter varje enskild människa därför att vi i Kristus blivit befriade från det religiösa prästämbetets distansering mellan Gud och människan.

Det särskilda ämbetet

Kristi rättfärdiggörelse är *Guds avgörande uppenbarelse* och centrum för den kristna trons livsmod och tillit. Också det biskopliga ämbetet har sin grund i denna helt avgörande ”artikel

som kyrkan står eller faller med”. För att vi människor skall kunna stärkas i denna tro har Gud inrättat förkunnelsen och sakramentsförvaltningen (*Confessio Augustana* artikel V). Poängen är här sambandet mellan Guds rättfärdiggörelse och förkunnelse och sakrament. Avgörande är att uppmärksamma *ordningsföljden*.

Det handlar om att 1. Gud rättfärdiggör. 2. Detta kan vi lita på, men eftersom vi lätt glömmer eller misstror så, 3. har Gud inrättat förkunnelse och sakrament, som påminner oss. Detta ämbete ges till vissa genom att präster utses till predikans och sakramentsutdelandets uppgifter. Särskildheten i det särskilda ämbetet handlar således om den kunskap och sakliga kompetens, som kan förväntas av den som kyrkan genom biskopen ger i uppdrag att säkerställa förkunnelse, vården av själar och utdelandet av sakramenten. Under de första århundradena, vid koncilierna i Nicaea,

”Frimodigheten i gudsrelationen förvandlas lätt till distansens gudsrelation”

Konstantinopel och Kalcedon, blev det tydligt att biskopens uppgift är knuten till förkunnelsens och församlingens behov. Besluten var tydliga. Ämbetet finns bara som bundet till behovet av förkunnelse och sakrament i församlingar. Uppdragets centrum och förankring måste därför också i våra biskopsval göras tydligt. Så snart management- och organisationsmodeller för chefskap eller koncerner blir det centrala fördunklas förkunnelse och sakrament.

Detta betyder att kyrkan varken bestäms av den hierarkiska episkopalismen eller av föreningens kongregationalism utan av kyrkan som *en enda helig, allmänlig och apostolisk kyrka*. Vid biskopsval och andra val måste – och det kräver uppenbarligen viss ansträngning – de som skall välja och de som kommer att väljas göra klart för sig vad valet handlar om: Hur sköter vi förkunnelsens och sakramentsutdelandets ämbeten?

Det kanske mest utmanande för kyrkan är att vi förförs att tro att kyrkan upprätthålls som en överenskommen av individer, som ansluter sig till kontraktet eller av starka biskopar som kan leda så att koncernen uppfyller målen. Men med kristen guds-

REMEMBERING THE PAST – LIVING THE FUTURE LUTHERAN TRADITION IN TRANSITION

8–10/10 2013 UPPSALA

Kom och lyssna när ett 80-tal internationella och svenska forskare presenterar forskning om reformationens teologier, särskilt luthersk teologi, i relation till dagens värld.

KONFERENSspråk: Engelska
FÖR INFORMATION OCH ANMÄLAN SE:
svenskakyrkan.se/forskning

UPPSALA
UNIVERSITET

HUVUDFÖRELÄSARE:

Kirsi Stjerna, *Lutheran Theological Seminary at Gettysburg, USA*

Christoph Schwöbel, *Tübingen Universität, Tyskland*

Vitor Westhelle, *Lutheran School of Theology at Chicago, USA*

Svenska kyrkan

tro förhåller det sig tvärtom! Fundera t.ex. över om skapelse, frälsning och kyrkans allmänlighet är en effekt av att de kristna har bestämt att det är så. Inte ens deklARATIONEN om alla människors lika värde vilar på en konvention som ger människovärde bara till dem som accepterar konventionen. Det finns både i kyrka och i samhällsliv fenomen som vi litar på är "inrättade av Gud".

Biskopens uppdrag för förkunnelsens skull

I synnerhet de evangelisk-lutherska kyrkorna hävdar betydelse av teologisk utbildning. Det hänger samman med insikten om den förförelse som alltid hotar evangeliet. Förkunnaren måste *veta* vad evangeliet och rättfärdiggörelsen handlar om, men än viktigare är att kunna se de hinder som skadar evangeliet och berövar oss människor livsmod och frimodighet. Utan teologisk kompetens är det lätt att tro att teologi är det samma som allas möjlighet att tala eller "prata" om livet och Gud. Så är det inte. Teologisk kompetens måste hållas vid liv, så att inte självutnämnda auktoriteter eller innerliga religiösa förförare lägger beslag på livsmodets språk. Ingen tror att landstinget kan klara sig utan sakliga kompetenser bara för att vi alla kan prata med varandra om liv och hälsa. På liknande sätt räcker inte förmåga att tala om livet. Det behövs saklig teologisk kompetens. Här ligger kyrkans förväntan på den episkopala tillsynen.

Tyvärr har vi på senare tid sett alltför många exempel på hur den kyr-

kopolitiska demokratin irrationellt överordnats det teologiska ansvaret och tillsynsuppdraget och lett till ett exempelöst utövande av godtyckets makt. I Axel Oxenstiernas förvaltningstradition utövas tillsynen av "myndigheter". Myndigheternas funktion var att skydda den enskilde medborgaren från det godtycke och de tillfällighetens hugskott och uppslag, som den politiska makten eller den vanligaste fördomen utövar. Biskoplig myndighet behöver för sin tillsyn, teologisk kompetens relaterad till den valda (kyrko-)politiska makten. I takt med att religiös innerlighet eller kyrkopolitiska mandat alltmer hyllas som den centrala funktionen i kyrkans liv, så har också biskopens och myndighetens teologiska *saklighet* blivit misstänkliggjord. Biskoparna har ett ansvar för att med kyrkan utveckla teologisk kompetens och stimulera och säkerställa utbildningen för förkunnelse och själavård. Saknar biskop och stift någon form av *teologisk kommitté* och ett arbetsgivaransvar för prästerna, så riskerar kyrkan och vi alla att bli offer för den råa och godtyckliga maktutövningen av tillfälliga kyrkopolitiska organ.

Själva biskopsvalet

Vi väljer biskopar därför att Gud har inrättat förkunnelsens och sakramentsutdelandets ämbete. Biskopen ges av församlingen uppdraget att med vigningarna anförtro detta uppdrag till de personer som är lämpliga och utbildade för det. Men när det materiella ansvaret för präster och diakoner överförs till pastoraten och i

realiteten till den kyrkopolitiska mandatperiodens makt, så försvinner lätt det som kyrkan av tradition förknippar med en biskop.

Med biskopens teologiska tillsyn och det arbetsgivaransvar, som av tradition utövats av ett domkapitel, så handlar biskopsval dessutom om mer än en anställning i det lokala stiftet. Det är därför tveksamt om biskopsval skall begränsas till det lokala stiftet. Två reformer tror jag vore bra. Den ena handlar om att utveckla ett *presentationsförfarande*, d.v.s. stiftet bör ha en valordning som inför ett transregionalt organ, t.ex. kyrkostyrelsen, presenterar tre biskopskandidater, som röstas fram i stiftet. Flera avgörande vinster skulle härigenom göras. Dels skulle stiftet genom presentationen av kandidater visa att det rimligtvis finns en rad kvalificerade kandidater, som inte skall spelas ut mot varandra. Dels skulle behov i det nationella biskopskollegiet tydligare kunna vägas in. Den avgörande prövningen av kandidaterna kunde därmed begränsas till att se om de har rimlig förmåga att mänskligt sköta uppdraget. Därefter kunde man mycket väl, såsom i den tidiga kyrkan (Apg 1:26) och idag i till exempel den koptiska kyrkan, låta lotten avgöra vem som skall vara biskop – detta skulle förmodligen öka möjligheten för att processen utser den mest lämpliga för uppdraget.

HENRY CÖSTER
TD, professor emeritus

★ Även publicerad på hemsidan

NÄSTA NUMMER
av Svensk Kyrkotidning
utkommer 31 maj